

Блажко Ю. Летние военные лагеря в Батурине в 1924–1928 гг.

В статье исследуется существование в Батурине летних военных лагерей на протяжении 1924–1928 гг.

Ключевые слова: Батурин, летние военные лагеря, 7-я дивизия, узкоколейка, учения.

Blazhko Yu. Summer military Camps in Baturyn in 1924–1928

The article examines the existence Baturyn summer military camps in 1924–1928.

Key words: Baturyn, summer camps, 7th Division, narrow-gauge railway, training.

[надійшло до редакції: 24.09.2014 р.]

УДК 94(477.51)«1933»

Микола ГОРОХ
(Чернігів)

Носівський осередок Торгсину

Система «торгівлі з іноземцями» (скорочено – «Торгсин») існувала на теренах СРСР з липня 1930 р. до лютого 1936 р. Створена винятково для обслуговування іноземців, вона вже у червні 1931 р. переорієнтувалася на роботу зі співвітчизниками, які в умовах голоду почали масово зносити до пунктів скуповування цінностей золото, срібло, коштовне каміння, іноземну валюту.

Історія Торгсину недостатньо висвітлена в роботах вітчизняних і зарубіжних дослідників. Радянська історіографія уникала згадок про об'єднання, а західноєвропейські й американські вчені, позбавлені доступу до засекречених архівних документів, лише констатували факт його існування. Перші спеціалізовані статті присвячені Всесоюзному об'єднанню та Всеукраїнській конторі «Торгсин» з'явилися в середині 1990-х – на початку 2000-х років, а їхніми авторами стали О.О. Осокіна [1] та В.І. Марочко [2]. Поступово коло інтересів дослідників розширилося. Активно розвивається започаткований українським істориком В.І. Марочкою регіональний напрям у дослідженні Торгсину [3]. До історії функціонування Київської обласної контори звертається О.Ю. Мельничук [4], Кримської – О.Д. Попов [5], Вінницької – Я.В. Міщук [6], Харківської – І.В. Шуйський [7], Іванівської – О.Ю. Орешкін [8], Західно-Сибірської та Нижегородської крайових контор – І.В. Павлова [9] і Г.Ю. Семенова [10].

Дослідники передусім акцентують увагу на роботі республіканського, крайового й обласного рівнів, зрідка зупиняючись на ролі окремих осередків, хоча саме вони безпосередньо вели боротьбу за виконання планів валютних надходжень і реалізації товарів. Метою даної розвідки є спроба охарактеризувати роботу крамниці «Торгсин» у Носівці, проаналізувати основні етапи її становлення, відновити імена керівників і працівників осередку, визначити рівень валютних надходжень філії. Дослідження ґрунтується на невідомих широкому загалу документах, що зберігаються в архівах Чернігова, Ніжина та Києва, а хронологічні рамки обмежені часом існування магазину в Носівці (лютий – вересень 1933 р.).

Станом на 1 січня 1932 р. на території Носівського району проживало 111,5 тис. осіб або майже 4 % населення області [11]. У кількісному відношенні це був один із

найбільш заселених районів області. 12 лютого 1933 р. оперативний відділ Чернігівської обласної контори «Торгсин» надіслав комерційному директору С.П. Хаїту доповідну записку, в якій запропонував найближчим часом організувати нові осередки системи у Шостці, Мени, Бобровиці, Кролевці, Чернігові (додатковий пункт) і Носівці [12]. Останній мав підпорядковуватися універмагу об'єднання у Ніжині, який працював з 8 жовтня 1932 р. [13].

Датою відкриття крамниці у Носівці вважається 19 лютого 1933 р. [14]. Мешканка райцентру Валентина Боброва (Третьякова) (1923 р.н.) пов'язувала між собою бажання держави «забрати в людей всі цінності» й появу Торгсину, хоча так і не дізналася, що значить це загадкове слово. Валентина Олександрівна розповідала: «попід дворами їздили підводи, міняли золото, срібло на борошно, цукор. І наша мама за два хрестики виміняла трохи борошна, з якого ми варили на воді затирки, подібні до киселю. Зараз подібним варивом клеїмо шпалери <...> Золоті речі у мами були від хазяїв, у яких вона служила гувернанткою в Петрограді. Вони їх дали їй, коли тікали з Росії після революції. Запрошували й маму поїхати з ними, але вона відмовилася. Тоді вони й дали їй золоті сережки, обручки, ложки. Пам'ятаю, як одного разу в голодовку ми виміняли на те мамине золото борошна і напекли коржиків». Однак якість продуктів виявилася сумнівною. У придбаному борошні виявилися домішки і члени родини захворіли. Врятувала всіх мати, яка промила їм шлунки [15].

Попри всі намагання, крамниця в Носівці так і не стала зразковою та прибутковою. Влітку 1933 р. голова районної КК-РСІ Петренко повідомив обласне керівництво про численні випадки зловживань у місцевому Торгсині та вимагав негайної перевірки його роботи, але не місцевими спеціалістами, а представниками з обласного центру. Подібне прохання пояснювалося тим, що стан справ у Ніжинському універмазі, якому підпорядковувалася філія у Носівці, не був кращим [16]. Цей заклик Чернігів сприйняв достатньо серйозно, направивши наприкінці серпня 1933 р. в райцентр інспектора Чернігівської облконтори «Торгсин» М.І. Мірецького.

Крамниця у Носівці зустріла інспектора облупленим тинькуванням стін, зламаним ганком і антисанітарією (брудні стіни, покритий пилом товар, зіпсований цукор-рафінад, поїдена пацюками тканина) [17]. Вже після ліквідації осередку оргбюро Чернігівського обласного КК-РСІ визнало, що торгове приміщення, в якому працював магазин, не відповідало вимогам Торгсину. Зауважимо, що це був непоодинокий випадок ігнорування рекомендацій системи. Аналогічний стан справ спостерігався в торгових пунктах Глухова, Шостки, Мени [18]. Роль складу в райцентрі виконувало приміщення колишньої пекарні. Через це між Торгсином і місцевим райпостачом виникла майнова суперечка. 12 серпня 1933 р. завідувач останнього звернувся до керівництва об'єднання з проханням протягом двох днів звільнити дане приміщення, адже його зобов'язали негайно розпочати випікання хліба для мешканців Носівки [19].

Скуповуванням цінностей займався приймальник-оцінювач, однак місцевий Торгсин так і не забезпечив достатніх технічних умов для його роботи. На початку свого існування пункт прийому золота та срібла розташовувався безпосередньо у приміщенні крамниці, не опалювався та, попри нарікання Ніжинського відділення Держбанку, не був відгороджений [20]. Складною залишалася ситуація з вивозом придбаних у населення коштовностей, адже Носівський райвідділ ДПУ відмовився це робити. Цінності

накопичувалися в приміщенні пункту скуповування та фактично не охоронялися, адже 75-річний сторож навряд чи міг забезпечити їх збереження. Станом на 19 березня 1933 р. в приписній касі назбиралося «мобілізованого» золота за 13 днів роботи [21].

Керівництво Ніжинського відділення дослухалося до скарг Держбанку. На середину червня 1933 р. приймальний пункт вже знаходився поза приміщенням крамниці, однак побутові проблеми так і не були вирішені [22]. Не було врегульовано допуск публіки до пункту скуповування, що спричиняло шум, крик, штовханину, цінності не зберігалися у спеціальному сховищі (вогнетривкому ящику) через його відсутність, не вистачало реактивів для точного визначення проби. Крім того, керівництво крамниці без узгодження з Держбанком розпочало прийом інвалюти та золота в монетах [23].

Осередок у Носівці в різний час обслуговувало до 7 осіб, з яких тільки один перебував у лавах партії. Що стосується національної приналежності, то двоє були євреями, а п'ятеро – українцями [24]. У серпні 1933 р. до штату крамниці входили три працівники – завідувач Я. Д. Мариненко, робітник прилавку Л.М. Кравинський і касир Пустовій, а в пункті скуповування цінностей працював Я.М. Хербін [25].

Інформації про згаданих осіб обмаль. Українець Яків Дмитрович Мариненко народився в 1904 р. у селянській родині. Він здобув середню та партійно-політичну освіту, був членом КП(б)У, володів німецькою мовою. На чолі осередку Я.Д. Мариненко перебував з моменту його відкриття [26]. Єврей Л.М. Кравинський народився в 1899 р., в лавах партії не був, на посаду продавця влаштувався щонайпізніше у липні 1933 р. [27]. Виключеного з партії Пустового, касиром у Торгсін рекомендував Носівський районний КК-РСІ [28]. Єврей Я.М. Хербін народився у 1873 р., приймальником цінностей почав працювати з 5 березня 1933 р. [29]. Його попередником значився єврей Є.М. Шумяцький (1898 р.н.), годинникар за фахом. На посаді він перебував з моменту відкриття осередку, а з 15 квітня 1933 р. скуповував срібло та золото у Бобровицькій філії Торгсину. В документах відзначали його сумлінне ставлення до роботи [30].

В архівних документах віднаходимо прізвища ще двох співробітників крамниці. Касиром працював українець І.Н. Наливайко (1898 р.н.), який походив із родини розкуркуленого та був засуджений за зловживання й спекуляцію. 21 травня 1933 р. комісія з перевірки апарата Торгсину постановила негайно звільнити його з роботи, проте станом на 1 липня він продовжував виконувати обов'язки касира. Сторожем у крамниці у липні 1933 р. працював українець С. Ліхута [31].

Співробітників Носівського осередку Торгсину підозрювали у розбазарюванні продуктів і систематичному пияцтві. За словами голови районної КК-РСІ Петренка, керівник крамниці Я.Д. Мариненко самовільно збільшив норму борошна у пайку (з 5 до 20 кг), видав пайок сторожу, який не мав на нього права, що п'ять днів брав із крамниці собі товар, виписував документи на отримання краму іншими особами (своїй господарці видав з Торгсину 54 кг борошна). Приймальник-оцінювач Я.М. Хербін скуповував у населення цінності без реактивів, касир Пустовій присвоював золоті монети царського карбування, приймав срібні монети без зважування, занижував на копійку їхню вартість (давав 27 коп. за 1 крб. замість необхідних 28 коп.), ігнорував вагу менше одного грама. Відбувалося все це за безпосередньої участі колишнього керівництва Ніжинського універмагу «Торгсін» – директора Ф.В. Скрипки та старшого бухгалтера М.Л. Паладіча [32].

Проведена інспектором М.І. Мірецьким перевірка встановила, що завідувач крамницею Я.Д. Мариненко мало цікавився своєю роботою, систематично їздив до Бобровиці, залишаючи осередок на касира Пустового, якому доводилося додатково виконувати функції продавця, натомість працівник прилавку Л.М. Кравинський переміщався на склад, де опікувався відпуском борошна. Л. Кравинський робив спроби вплинути на ситуацію, надсилав скарги директору Ніжинського універмагу Ф.В. Скрипці, але у відповідь отримав суворе попередження та наказ «більше не доносити». Інвентаризація виявила нестачу товарів на майже 400 крб., з яких понад 271 крб. – розходження по борошну, крупі, цукру. Однак викриття на цьому не завершилися. Завідувач Я.Д. Мариненко отримав від облконтори понад 10 тис. крб. на створення осередку, однак документально підтверджені витрати були на суму не більше 7,4 тис. крб. Куди поділася різниця встановити не вдалося. Кульмінацією перевірки стало пограбування крамниці в ніч на 29 серпня, тобто через чотири дні після її обстеження. Злочинці викрали товарів на 195 крб., а головними підозрюваними були все ті ж особи – завідувач крамницею Я.Д. Мариненко та касир Пустовий [33]. Численні порушення вимагали швидких дій у відповідь. Пропонувалося звільнити персонал філії у Носівці, виключити з партії Я.Д. Мариненка, заборонити Пустовою обіймати відповідальні посади, а саму справу передати слідчим.

Виявлені порушення навряд чи могли відбутися без відома керівництва району. Інспектор М.І. Мірецький вимагав якнайшвидшого розслідування справи та надання оцінки діям районної КК-РСІ, співробітники якої, за його словами, пиячили разом із персоналом Торгсину, жодних інвентаризацій не проводили, натомість двічі підписували фіктивні акти перевірок. Проведення таких інвентаризацій лагідно називали «подомашньому», тобто без переважування [34]. Про участь керівництва району у розбазарюванні торгсинівських фондів свідчить зроблений М.І. Мірецьким напис на доповідній записці. В ньому інспектор стверджує, що під час приватної розмови з уповноваженим ДПУ той обмовився про отримання від завідувача крамниці «Торгсин» у Носівці Я.Д. Мариненка пачки цигарок [35].

Попри достатньо вагомі обвинувачення та докази, слідчі органи і суди не надто оперативно розглядали подібні справи. У відомостях про нестачі та розтрати в системі Торгсин за 1933–1934 роки неодноразово згадуються прізвища колишніх співробітників крамниці у Носівці – керівника Я.Д. Мариненка і продавця Л.М. Кравинського, які спричинили збитків на 13,4 та 3,3 тис. крб. відповідно [36]. У листопаді 1933 р. справу передали до суду, проте відомостей про її результати віднайти не вдалося.

Насамкінець залишилося дати відповідь на питання, що стосується об'ємів скуплених осередком об'єднання у Носівці цінностей. Керівництво Торгсину планувало протягом лютого – березня 1933 р. отримати з району коштовностей на 7,4 тис. крб., з них 5,7 тис. припадало на побутове золото, 0,9 тис. на золоті монети, 0,8 тис. на іноземну валюту. Надходження квітня – червня мали збільшитися до 20 тис. крб. (побутового золота на 8 тис., золотих монет на 3 тис., срібла на 4 тис., переказів на 2,9 тис., іноземної валюти на 2,1 тис.), а липня – вересня – до 17 тис. крб. (побутового золота на 7,5 тис., золотих монет на 4,2 тис., срібла на 5,3 тис.) [37]. Протягом трьох кварталів крамниця мала збагатити державу на 44,4 тис. крб., що становило 2,6 % від планових надходжень цінностей по Чернігівській облконторі «Торгсин».

Про масштаби реалізації валютних планів торговим пунктом судити складно, адже відомості та звіти про їх виконання дійшли до нас фрагментарно. Більш-менш повну

картину мобілізації цінностей можемо відновити за липень і серпень 1933 р. Вони за-свідчують суттєве падіння надходжень, що цілком підтверджує тезу про нерентабельність місцевої крамниці. Якщо у першій декаді липня 1933 р. пункт прийому цінностей отримав коштовностей на 1074 крб., то в третій декаді серпня даний показник не перевищив 23 крб. Загалом за два місяці було скуплено цінностей на 2210 крб. (1 % надходжень обласної контори), а реалізовано товарів на 2159 крб. Населення за цей час по-збулося через Торгсин побутового золота на 859 крб., золотих монет на 800 крб., сріб-ла на 544 крб., іноземної валюти на 7 крб. [38].

За один грам хімічно чистого золота об'єднання сплачувало клієнтам 1 крб. 29 коп., а за кілограм хімічно чистого срібла – 14 крб. 88 коп. (орієнтовно з червня 1933 р. – 16 крб. 67 коп.) [39]. За допомогою простого математичного підрахунку встановлюємо, що протягом липня – серпня місцевий осередок Торгсину збагатився щонайменше на 1,3 кг хімічно чистого золота та на 32,6 кг хімічно чистого срібла. Однак населення не здавало до приймальних пунктів системи коштовних металів найвищої проби, тому наведений ваговий показник можна сміливо збільшувати у 1,5–2 рази.

Крамниця хронічно недовиконувала план, адже тільки третій квартал мав надати державі щонайменше 9,1 кг хімічно чистого золота та 318 кг хімічно чистого срібла. Це не могло не помітити керівництво обласної контори. 4 вересня 1933 р. технічна нарада при Чернігівській облконторі «Торгсин» засвідчила нерентабельність осередку в Носівці, обіг у якому не перевищував 3 тис. крб. Учасники наради постановили лік-відувати крамницю до 15 жовтня 1933 р. [40].

Таким чином, дана розвідка є першою спробою проаналізувати основні етапи ство-рення та функціонування осередку Торгсину в Носівці. Крамниця не виконала поста-влені перед нею завдання з мобілізації валютних цінностей, персонал виявився мало-кваліфікованим, а численні зловживання тільки підтверджували грабіжницьку сут-ність системи. Висвітлення історії становлення магазину в невідривній єдності з ви-вченням біографій його співробітників дозволяє максимально повно розкрити фено-мен Торгсину. Дану тему навряд чи можна вважати вичерпаною. Подальшого вивчен-ня потребують біографії згаданих у роботі персоналій, пошук імен інших осіб, які працювали у торговому пункті, уточнення об'ємів скуплених ним цінностей.

Джерела та література

1. *Осокина Е.А.* За зеркальной дверью Торгсина / Е.А. Осокина // Отечественная история. – 1995. – № 2. – С. 86–104.; *Вона ж.* Золото для індустріалізації: «Торгсин» / Е.А. Осокина. – М., 2009. – 592 с.
2. *Марочко В.* «Торгсини»: золота ціна життя / В. Марочко // Персонал. – 2002. – № 9. – С. 21–23.; *Він же.* Обмін побутового золота на хліб в Україні періоду Голодомору 1932–1933 років / В. Марочко // Український історик. – 2008. – № 3–4. – С. 194–209.
3. *Марочко В.* Діяльність торгсинівської системи міста Києва / В. Марочко // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. – К., 2008. – Вип. 18. – С. 163–175.; *Він же.* Торгсини Києва в роки голодомору / В. Марочко // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. – К., 2009. – Вип. 15: У 2-х ч. – Ч. 2. – С. 63–77.
4. *Мельничук О.* Основні етапи розвитку Київської обласної контори «Торгсин» / О. Ю. Мельничук // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. – К., 2013. – Вип. 22. – С. 179–189; *Вона ж.* Система ВУК «Торгсину» на Київщині: організаційна структура / О. Мельничук // Питання історії України. – Чернівці, 2009. – Т. 12. – С. 264–267.

5. *Попов А.* Деятельность в Крыму Всесоюзного объединения по торговле с иностранцами в СССР (1931–1936 гг.) / А. Попов // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «История». – 2007. – Т. 20. – № 1. – С. 66–72.
6. *Мицук Я.В.* Роль і діяльність системи «Торгсінів» Вінниччини на початку 1930-х рр. / Я.В. Мицук // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія. – Вінниця, 2011. – Вип. XIX. – С. 70–74.
7. *Шуйський І.В.* Торгова мережа «Торгсін» у столиці Радянської України в 1932–1933 роках / І.В. Шуйський // Голод в Україні у першій половині ХХ століття: причини та наслідки (1921–1923, 1932–1933, 1946–1947) : Матер. Міжн. наук. конф. Київ, 20–21 листопада 2013 р. – К., 2013. – С. 163–169.
8. *Орешкин О.Ю.* Организационно-правовые мероприятия по противодействию хищениям и злоупотреблениям в работе торговой сети Ивановской областной конторы Торгсін в 1933–1935 гг. / О.Ю. Орешкин // Вестник Владимирского юридического института. – 2012. – № 4. – С. 162–165.
9. *Павлова И.В.* Торгсины в Западно-Сибирском крае / И. В. Павлова // Экономика и организация. – 2003. – № 3. – С. 162–169.
10. *Семенова А.Ю.* Деятельность Вятского отделения Всесоюзного объединения «Торгсін» (1932–1936 гг.) / А.Ю. Семенова // Вестник Вятского государственного гуманитарного университета. – 2010. – №4 (1). – С. 35–39.
11. Довідник з основних статистично-економічних показників господарства районів Чернігівської області УСРР. – Х., 1933. – С. 6.
12. Державний архів Чернігівської області (далі – ДАЧО), ф. Р-1369, оп. 1, спр. 42, арк. 2–3.
13. *Горох М.В.* Створення та діяльність Ніжинського універмагу «Торгсін» (1932–1936 рр.) / М.В. Горох // Література та культура Полісся. – Ніжин, 2010. – Вип. 58. – С. 148.
14. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), ф. 4051, оп. 1, спр. 23, арк. 35.
15. Український голокост. 1932–1933. Свідчення тих, хто вижив: у 3 т. / [ред., упоряд. Ю. Мицук]. – К., 2003. – Т. 2. – С. 227.
16. ДАЧО., ф. Р-323, оп. 1, спр. 411, арк. 20.
17. Там само, арк. 21 та зв.
18. Там само, арк. 75 зв.
19. Там само, ф. Р-6442, оп. 1, спр. 1, арк. 7, 39.
20. Там само, ф. Р-1379, оп. 1, спр. 28, арк. 20.
21. Там само, спр. 39, арк. 72.
22. Там само, спр. 28, арк. 41.
23. Там само, спр. 39, арк. 180–181.
24. Там само, ф. Р-6442, оп. 1, спр. 1, арк. 49.
25. Там само, ф. Р-323, оп. 1, спр. 411, арк. 21.
26. Там само, ф. Р-1369, оп. 1, спр. 57, арк. 136; ф. Р-1379, оп. 1, спр. 25, арк. 20.
27. Там само, ф. Р-1379, оп. 1, спр. 25, арк. 76.
28. Там само, ф. Р-323, оп. 1, спр. 411, арк. 21.
29. Там само, ф. Р-1379, оп. 1, спр. 25, арк. 76.
30. Там само, арк. 75.; спр. 58, арк. 17.
31. ЦДАВО України, ф. 4051, оп. 1, спр. 180, арк. 313; ДАЧО, ф. Р-1379, оп. 1, спр. 25, арк. 76.
32. Там само, ф. Р-323, оп. 1, спр. 411, арк. 21, 28–29.
33. Там само, арк. 21 та зв.
34. Там само, арк. 29.
35. Там само, арк. 21 зв.
36. ЦДАВО України, ф. 4051, оп. 1, спр. 94, арк. 49; ДАЧО, ф. П-616, оп. 1, спр. 379, арк. 114.
37. ДАЧО, ф. Р-1379, оп. 1, спр. 24, арк. 85; ф. Р-2063, оп. 1, спр. 58, арк. 95а.
38. Там само, ф. Р-1369, оп. 1, спр. 25, арк. 17, 33, 49, 71, 88, 99.
39. *Осокина Е.А.* Золото для индустриализации... – С. 124.
40. ДАЧО, ф. Р-1379, оп. 1, спр. 32, арк. 9.

Горох М. Носівський осередок Торгсину

У даній статті автор, використовуючи широке коло архівних документів, розглядає невідомі раніше сторінки з історії функціонування Торгсину в Носівці. Особлива увага приділена поновленню імен працівників крамниці «Торгсин».

Ключові слова: Торгсин, Носівка, крамниця, біографія.

Горох Н. Носовский торговый пункт Торгсина

В данной статье автор, используя широкий круг архивных документов, рассматривает неизвестные ранее страницы из истории функционирования Торгсина в Носовке. Особое внимание уделено восстановлению имен работников магазина «Торгсин».

Ключевые слова: Торгсин, Носовка, магазин, биография.

Gorokh M. Torgsyn store in Nosivka

In this article author using the wide circle of archived documents examines previously unknown pages from history of functioning of Torgsyn in Nosivka. The special attention is spared to renewal of workers' names of Torgsyn's store.

Key words: Torgsyn, Nosivka, shop, biography.

[надійшло до редакції: 08.08.2014 р.]

УДК 572.71(477.82)«16/19»

Yuriy DOLZHENKO
(Kyiv)

Craniological characteristics of Baturyn's population in 17–18 centuries

According to the researcher M. Vasilenko, active settling the territory of Pryluky, Nizhyn and Konotop regions started mainly after Deulin truce between Poland and Muscovy in 1618 [16, p. 291]. Exploring the emergence of settlements on the territory of Nizhyn regiment, A. Lazarev concluded that the main peak of the colonization of this area fell on the second quarter of 17 century [32, p. 2]. At the same time, Baturyn as a city was established [26, p. 72-73], [33, p. 337], [34, p. 12]. At the end of the 1620, Baturyn had constant population [31, p. 260].

Baturin ranks a special place among the historical cities of Ukraine: during 1669–1708 there was a residence of Hetmans of Left Bank Ukraine. On November 2, 1708 the city burned down in the flames of the Great Northern War that made it a standard archaeological memorandum of Cossack time.

By the expedition of History Department of Chernihiv State Pedagogical Institute, researchers of IA NASU led by O.P. Motsya, Doctor of History, V.P. Kovalenko, Doctoral Student, and Y.M. Sytyi, Doctoral Student, supported by V.I. Mezentshev, Professor of University of Toronto, the city territory was examined, the church cemeteries and burials of 17–18 centuries were found in different parts of the city [44, p. 107].

The history of anthropological study of the Dnipro Left Bank population of Cossack time was started by W. Bushkovych [53] and continued by V.P. Alekseyev [3, p. 311-366]. The researcher worked on and united the eastern Ukrainians into one group (27 male and 10 fe-